

ÖZBEK MİLLİ DANSLARI ve MİLLİ GİYİMLERİ(*)**UZBEK NATIONAL DANCES and NATIONAL DANCE WEAR***Kürşad GÜLBAYAZ**Dicle Üniversitesi Devlet Konservatuarı Müdürü*

Özet: Özbek danslarının tarihine baktığımızda 1900'li yılların ilk çeyreğine kadar inebilmekteyiz. Öncesi ya yok ya da bilinmemektedir. Dansların en belirgin özelliği anlatılmak istenilenin hareketlerle çok net bir şekilde anlaşılmasıdır. Çoğunlukla sözlü olması ve hareketlerin söz ile uyumlu en belirgin özelliğidir. Özbek kültürü kendi içerisinde 4 bölgede toplanmaktadır. Bu fark şiveden giyime, danstan yaşantıya kadar kendini hissettirmektedir. Önceleri Rus kültürünün etkisi sonraları ise dinin etkisi ile erkekler genelde dans etmemektedir. Ama son 20 yıldır az da olsa erkekler dans etmektedir. Genel olarak erkek dansları hareketli ve hızlı, kadın dansları yavaş ve ahestedir. Bundan dolayı erkekle kadın birlikte çok az dans ederler. Danslarda eller veya kollar hiçbir şekilde bir başka oyuncu ile tutulmaz. Hareketler genelde ayakta yapılmakla birlikte çökmeli hareketler de vardır. Bunun yanı sıra çökerek yerde dans da edilir. Kol ve baş kullanımı ön plandadır. Ayak hareketlerinin herhangi bir anlamı veya dansa katkısı yoktur.

Anahtar Kelimeler: Özbekistan, Özbek Milli Dansları, Dans, Folklor, Halk Oyunları.

Abstract: When we look at the history of Uzbek dances, we can go back until the first quarter of 1900's. Either pre doesn't exist or it isn't known. The most prominent feature of the dances is clearly understood with the desired actions that want to be given. It is generally oral and the most prominent feature is actions are compatible with speech. Uzbek culture in itself collected in 4 regions. This difference is felt in accent, clothes, dances to life. Initially the effect of Russian culture and later because of the effect of religion, men usually don't dance. But the last 20 years men have been dancing. In general, male dances are lively and fast, women dances are slow and soft. Therefore men and women danced together very least. In dances, dancer's hands or arms do not touch with other players. Movements often performed with standing and there are also bending movements too. Furthermore bending dancing is done on the floor. Using the arm and head is standing in to the front. There is no meaning or contribution to the dance movements of the foot.

Keywords: Uzbekistan, Uzbek National Dances, Dance, Folklore, Folk Dances.

(*) 8-12 Nisan 2009 tarihinde CID (International Dance Council) İstanbul 3. Uluslararası Dünya Dans Kongresinde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

GİRİŞ

Orta Asya ülkelerinden olan Özbekistan doğu ve güney doğuda Kırgızistan ve Tacikistan, güneyde Afganistan, batı ve güney batısında Türkmenistan, kuzey ve kuzey batıda Kazakistan ile komşudur. Başkenti Taşkent olan Özbekistan'ın toplamda 11 ili olmakla birlikte Buhara, Semerkant, Naman-gan, Fergana, Nukus, Hive, Hokand, Andican ve Urgenç önemli şehirleridir. Amuderya (Ceyhun) ile Siriderya (Seyhun) ırmakları arasında kalan toprakların büyük bölümünü içine alır.

Özbekistan'da farklı milletlerden insanlar yaşamaktadır. Rus, Ermeni, Alman, Çinli, Koreli, Ukraynalı, Tacik, Çingene gibi milletlerin yanı sıra Kırgız, Uygur, Dungan, Kazak, Türkmen, Kara Kalpak, Oğuz, Azeri, Meshet Türkleri, Başkurt, Çuvaş, Tatar gibi Türk boyları da uzun yıllardır yaşamaktadır. Özbekistan'da yaşayan gerek tüm Türk boyları gerekse diğer milletler kendi kültürlerini günümüzde dahi yaşamakta ve yaşatmaktadır. Özbek milli danslarının oluşumunda Ruslann yanı sıra Uygur, Kara Kalpak, Afganistan Özbekleri, Kırgız ve Kazak Türklerinin de etkisi ve katkısı bulunmaktadır.

Özbek danslarının bilinen tarihi 1935'li yıllara uzanmaktadır. İlk Özbek dansçısı "Tamara Hanım"dır. Kendisi yetimler evinde büyüdüğü için soy ismi yoktur. Aslen Ermeni asıllıdır. Ama tamamen Özbek kültürüyle yetişmiştir. Tamara Hanım şarkı söylemekte, dans etmekte ve bale bilmektedir. Kendisi özellikle ordu (Rus Ordusu) mensuplarına şarkı söylemiş ve dans etmiştir. Tamara Hanım şarkı söylerken el ve kollarını kullanarak sözlerini hareketleri ile de desteklenmiştir. Daha sonra "Mukarram Turgunbayevna" Tamara Hanım'ın bu hareketlerini alarak düzenle-

yip sahneye koymuştur. Böylece şimdiki "Özbek Biyi (Dansı)" ortaya çıkmıştır. Özbek danslarının bilinen ve kabul edilen kısa tarihçesi budur.

Özbekistan'da bölge kültürü vardır. Ülkede dans, şive, ağız, müzik ve diğer kültür öğeleri genel olarak 4 bölge üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu ayırım Özbek danslarında da görülmektedir. Dansları ritim ve hareket açısından oynanış şekillerine göre incelediğimizde 4 ana sınıfta toplamak mümkündür. Bunlar; Harezmi Tarzı, Buhara Tarzı, Taşkent Tarzı ve Vadi (Fergana Vadisi) Tarzı. Bu tarzların kendilerine has havaları vardır. Başka kültürlerden olduğu kadar kendi içinde de birbirlerini etkilediği görülmektedir. Mesela Taşkent ve Vadi tarzı birbirine çok benzemektedir.

1. Harezmi Tarzı: Bu tarz danslar ülkenin batısında yer alan Türkmen milli danslarından etkilenmiştir. Danslar hızlı, hareketli, ritmik ve biraz serttir. Kendisine özgü bir havası vardır. Genellikle erkekler tarafından oynanmaktadır. Ama günümüzde kadınlar da oynamaktadır. Kadın hareketleri erkeklere göre daha yumuşak olmasına karşın diğer tarzlardaki kadın hareketlerine göre daha serttir. Erkek oyunları ile kadın oyunları farklı değildir. Kadınlarla erkekler aynı oyunu oynamaktadırlar. Eller bileklerden silkelenerak kullanılır. Bedenin genel olarak belden üst tarafı daha yoğun olarak kullanılmakla birlikte vücudun her tarafı ile dans edilmektedir. Hareketler keskin değil daha yuvarlaktır. Hareket açısından ve vücudu kullanma açısından Türkiye'deki Trakya bölgesi karşılaşmaları ile benzerlik göstermektedir. Enerjiktir, coşkulu ve heyecanlı oynanır.

2. **Buhara Tarzı:** Ülkenin güney doğusunda yer alan Tacik milli danslarından etkilenmiştir. Bunun yanı sıra ülkenin kuzeyinde yer alan Kazak milli danslarından da etkilenmiştir. Yani Buhara tarzı danslar Özbek – Tacik – Kazak milli danslarının karışımı ile oluşmuştur diyebiliriz. Erkekler daha çok bu tarz oyunları oynarlar. Hareketler hızlı, hareketli, ritmik, ani, keskin ve kesik kesiktir. Hareketli ve ritmik olması bakımından Harezmi ile yakınlık göstermekle birlikte aralarındaki en belirgin fark bu tarz oyunlarda hareketlerin keskin ve kesik olmasıdır. Vücudu keskin olarak öne – arkaya, aşağı – yukarıya atmalar, silkmeler vardır. Ayaklar sertçe yere vurularak oynanır. Vücudun her tarafı (ayak, baş, kol, beden) dansda kullanılır. Ellerde ritim vermesi amacı ile kaşık kullanılır. Eller bileklerden sallanarak kullanılır. Surhanderyalılar bu tarz oyunları biraz daha zıplayarak, daha coşkulu oynarlar.
3. **Taşkent Tarzı:** Bu tarz danslar yavaş, lirik ve klasiktir. Ağırlıklı olarak kol, baş ve mimik kullanılır. Ayakların bir önemi yoktur. Ayaklar sadece yürümek için ve yer değiştirmek için kullanılır. Bu yüzden gurup danslarında ayak birliğinin hiçbir önemi yoktur. Zaten kıyafetler de ayakları tamamen kapatmakta ve görülmesini engellemektedir. Günümüz dansları genel olarak Taşkent ve Vadi tarzında oynanmaktadır. Kadınlar tarafından oynanan bu tarz oyunları erkekler oynamazlar.
4. **Vadi (Fergana Vadisi) Tarzı:** Vadi tarzı danslar Buhara ve Harezmi tarzı danslardan çok farklıdır. Bu tarzlar gibi başka danslardan hiç etkilenmemiştir. Taşkent tarzı ile benzerlik gösterilir. Lirik, klasik ve yavaştır.

Halk tarzı ve otantiktir. Kadınlar tarafından oynanır. Oyunları nazik, estetik, yumuşak ve ahestedir. Danslarda kollar ve eller ağırlıklı olarak kullanılır. Kol ve el kullanımını baş ve bakışlar desteklemektedir. Başın bir bütün olarak kullanılmasının yanı sıra boyun sağa – sola götürülüp getirilerek de (gerdan kırarak) kullanılır. Kadınlar sözle anlatamadıklarını ellerle, kollarla ve baş hareketleriyle ifade ederler. Vadi tarzı oyunları çoğunlukla kadınların oynamasının yanı sıra erkekler de oynamaktadır. Ama erkeklerle kadınlar ayrı oynarlar, birlikte oynamazlar.

Özbek milli dansları (otantik) ile günümüz dansları gerek hareket açısından gerekse kıyafet açısından birbirinden çok farklı değildir. Otantik danslarda eskiye göre hemen hemen hiçbir değişikliğin olmadığı görülmektedir. Danslardaki hareketler genel olarak utangaçlık, hayâ, saflık anlamları üzerinedir. Hareketler eskiden daha sade iken günümüz danslarında daha karmaşık ve abartılı bir hal almıştır. Bunların yanı sıra hareketlerin içinde yazma ve ekleme hareketleri de önemli bir yer tutmaktadır. Kıyafetler ise eskiden daha sade iken günümüzde çok daha süslü ve renkli bir hal almıştır.

Özbek dansları genellikle şarkı eşliğinde oynanır. Dansçılar hareketleri ile şarkıcıyı desteklerler. Şarkının sözleri ile dans örtüşmektedir. Kullanılan hareketlerin kesinlikle bir anlamı vardır. Anlam genel olarak kol, baş ve mimikle anlatılır. Kollar omuzlardan, dirsekten ve bilekten kullanılır. Özbek danslarında sözlü ve sözsüz oyunlar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra sözlü dansların sözsüzlere göre daha çok kullanıldığı ise açıkça görülmektedir. Sözlü danslar iki şekilde icra edilmektedir. Bi-

rinci şekil sözsüz kısımlarda dans edilir ve sözlü kısımlarda beklenilir. İkinci şekilde de hem sözlü kısımlarda hem de sözsüz kısımlarda dans edilir. Her iki şekilde de hareketler sözle uyum içinde olup sözde anlatılanlar hareketle anlatılıp söze hareketle karşılık verilmektedir.

Özbeklerde kadın genel olarak evde oturmaktadır. İçinde kalan dertlerini, sevinçlerini hareketle, dansla aktarır. Dışarı çıkmak, okumak, gezmek gibi duyguları dansla anlatır. Mesela “Tanvar Dansı” bu tip duyguların anlatıldığı danslara tipik bir örnektir. Kadın hayalini dansa aktarmıştır ve dansla hayalini anlatmaktadır. Özbek danslarında ayakların bir anlamı yoktur. Sadece dansçıya yardımcı olur. Özbek danslarındaki hareketlerin anlamlarına gelince mesela ellerini kalbin üstüne koymak kalp; kolların içeriden dışarı doğru uzatmak içtenlik, samimiyet, kalbi açmak, kalpten demek anlamında; eli ile yüzünü kapamak utanmak anlamına gelmektedir. Ellerini vücuda doğru dıştan içe doğru çevirerek içeriye alıp çevirerek dışarı uzatmak gül; elleri yüzün kenarından yanaklardan aşağı kıvrılarak baştan aşağı doğru indirmek utangaçlık; elleri göğsün üstünde birleştirmek dert, keder, muhabbet anlamına gelir. Gözler ile oynanıyorsa görmek, kulakla oynanıyorsa duymak, ele bir şey alıp başa geçirmek ise başa fes tarzı bir şeyi giymek anlamına gelir.

Özbek danslarında kollar asla bir diğer oyuncu ile tutunmazlar. Yan yana, karşılıklı, arka arkaya oynanabilir. Çökmeli hareketlerin yanı sıra, yere oturularak yerde dans da edilebilir.

Özbek danslarında sahnede genel olarak kadınlar dans ederler. Sovyetler Birliği zamanında erkek dansı hiç yoktu. Erkekler ise sadece düğünlerde

dans ederlerdi. Özbekistan bağımsızlığını kazandıktan sonra Fergana, Andijan, Namangah bölgesinde Andijan Polkası gibi oyunlar erkekler tarafından oynanmaya başlamıştır. Bunu yanı sıra Harezm, Semerkant, Buhara bölgesinde ağırlıklı olarak erkekler dans ederler. Bu tarz oyunlar Harezm ve Buhara tarzı oyunlardır. Orijininde sahnede erkek dans etmemekle birlikte bu ayırım günümüzde değişime uğramıştır.

Eskiden İslamiyet’in dansa bir etkisi yokken günümüzde yoğun biçimde etkilediği görülmektedir. Bu yüzden erkek dansçıların sayısı yok denecek kadar azdır. Erkekler dans etmemekle birlikte günümüzde dahi modern giysilerinin üzerine bile başlarında “dobbı” (fes tarzı bir başlık) denilen milli giyimlerini kullanırlar.

Özbek danslarını genel olarak kadın – erkek ayrı oynamaktadır. Sebep olarak da kadın dansları daha yavaş ve yumuşak iken erkek dansları ise daha hızlı, hareketli ve sert olmasındandır. Bununla birlikte günümüzde erkeklerle kadınların birlikte Vadi tarzı oyunları oynadığı da görülmektedir.

Özbek danslarında grup dansı, solo dans ve düet danslar vardır. Bunların yanı sıra Türkiye’deki gibi köçek tarzı danslar da vardır.

Özbek danslarında yaş farkı yoktur. Yaşlısı da gencide aynı oyunu oynarlar. Bunun yanı sıra yaşlılar gençlere göre daha yavaş, ağır ve aynı tempoda giden oyunları ağırlıklı olarak oynarlar. Yaşlılar elbisenin kollarının uçlarını parmakları ile tutarak, kollarını baş ve göz seviyesine kaldırarak oynarlar. Hareketler daha yavaş ve sadedir.

Danslarda alet kullanımı az olmakla birlikte vardır. Kılıç, taş, ayna, sopa, sepet, testi gibi malzemeler dansta kullanılır. Oyun oynarken elde her hangi

bir çalgı aleti kullanılmaz. Sadece elde kayrağaç ve şıklıdak (ritim vermesi için) kullanılabilir.

Özbek danslarında saz, tar, riçek, rubab, daire, ud, ındık, çeg, surney, kerney, trampet kullanılmaktadır. Surney, kerney ve trampet açık alanda kullanılırken diğerleri salon sazı olarak kapalı alanlarda kullanılmaktadır.

Günümüz Özbek danslarında kullanılan hareketler hocanın sahne anlayışı, görüşü ve stiline göre değişebilmektedir. Yani oyun kompozisyonu hocaya göre değişmektedir. Günümüzdeki sahneye alınan Özbek danslarının oluşumunu ve sahneye aktarılışını kısaca şöyle özetleyebiliriz. Öncelikle dansta kullanılacak müzik tespit edilir. Kullanılması düşünülen müziğin sözlü ya da sözsüz olmasının bir farkı ya da bir önemi yoktur. Bununla birlikte danslarda sözlü müziklerin tercihi sözsüz müziklerin kullanımına oranla çok daha fazladır. Müzik seçimi yapıldıktan sonra kullanılacak olan hareketlerin kompozisyonu üzerinde çalışılır. Müziğin yapısı, formu ve sözlerine uygun olan hareketler müzikle uyum sağlayacak şekilde sıralanır. Ve böylece dans ortaya çıkmış olur. Danslarda hocanın sahne anlayışı, görüşü ve stili ön plandadır. Yani oyundaki kompozisyon her hocaya göre değişmektedir. Aynı müzikle farklı danslar ortaya çıkabilmektedir. Danslarda kullanılan hareketler otantik veya yazma hareketler olabilir. Ama en önemli nokta her bir hareketin bir şeyi anlatması ve dansta geçen sözlerle uyum içerisinde olmasıdır. Otantiklik açısından bakıldığında ise hareketlerdeki en büyük fark sahneye alınırken eskiye göre bazen daha sadeleştirilip ve kolay hale getirilmekle birlikte bazen de daha karmaşık hale de getirilebilmektedir. Yani hoca kompozisyonuna göre yeni hareketler

de üretilebilmektedir. Bu yeni üretilen hareketler ise var olan otantik hareketlerle aynı doğrultuda, yapıda ve formda olmaktadır.

Özbek danslarında taklitli oyunlar da bulunmaktadır. Konu hareket ve dansla anlatılır. Genel olarak kullanılan konular ünlü şairlerin, âşıkların, ozanların eserleridir. Alişer Neva-i, Babur gibi halk şairlerinin destanları dans olarak sahneye konulur. Pilla Dansı, Tavus Dansı, Çopan Dansı, Ravşan – Zülhümar Dansı bu tip danslara örnek olarak verilebilir. Ravşan – Zülhümar dansı sevgiyi anlatmaktadır. Özbeklerin Leyla ile Mecnun'u diyebiliriz. Pilla dansında ise ipek anlatılmaktadır. Dansta kozayı açmaktan, ipeğin alınıp işlenmesi ve kumaş haline getirilmesine kadar olan tüm safhalar hareketle anlatılmaktadır. Çopan dansında elde bir sopa kullanılmakta ve çoban anlatılmaktadır. Tavus dansında elbise uzundur, geniştir. Kollar açılarak oynandığında oynayan kişi hareketleri ile "tavus kuşu"nu taklit etmektedir. Bu tip danslarla 1 – 1,5 saatlik bir performans sergilenebilmektedir. Kısaca dans tiyatrosu da diyebiliriz.

Köylerde düğünlerde oynanan oyunlarda bir değişim yoktur. Ama sahneye alınan danslarda değişim bariz bir şekilde göze çarpmaktadır. Özbek düğünleri bilinen düğünlerden farklıdır. Düğün birkaç gün sürmektedir ve herkes için sırayla farklı günler ayarlanır. Yani bir gün akrabalar için, bir gün arkadaşlar için, bir gün komşular için, bir gün kadınlar için ayrı düğün yapılmaktadır. Özbekistan düğünlerinde kadınlar ve erkekler ayrı yerde oynarlar. Kadınlar evin içinde erkekler evin dışında oynarlar. Kadınların dışarıda oynaması çok büyük ayıptır, günahdır. Bu yüzden evin içinde oynarlar. Kadınlar evde genellikle daire (büyük

def) eşliğinde dans ederler. Bir kadın daire çalar, bir başka kadın da söyler. Diğer kadınlar ise oynarlar veya el vurarak tempo tutarlar. Kadınlar düğüne dua ederek başlarlar, sonra şaka dansı yaparlar ve son olarak da oynarlar. Şaka dansında küçük bir kızı taklit eden bir kişi ortaya çıkar. Bu kişi başta dans etmeyi bilmemektedir. Düşe kalka bazı komik hareketler yapar. Diğer kadınlar da buna gülerler. Sonra bu kişi yavaş yavaş dans etmeyi öğrenir ve dans etmeye başlar. Bu dansa “Şaka Dansı” denmektedir. Özbek danslarında ateşle dans etmek yoktur. Sadece gelin damat evine getirildiğinde damat gelini omzuna atar (çuvalı omuzlar gibi) ve ateşin etrafında tur attıktan sonra eve götürür. Ateş sadece burada kullanılır.

Giyim tarzı olarak gençler ile yaşlılar arasında az da olsa farklılık vardır. Geleneksel Özbek giysileri “atlas” kumaştan yapılır. Bu kumaştan yapılan giysilerin özelliği asla yıkanmamasıdır. Çünkü yıkandığında bu kumaş deforme olur ve o elbise bir daha giyilemez. Bunun içindir ki günümüzde pek tercih edilmez. Bununla birlikte bayramlarda ve düğünlerde atlas kumaştan yapılmış milli giysiler gençler tarafından giyilmektedir. Gelin olan kızlar daha renkli ve süslü giysiler giyinirler, başları kesinlikle kapalıdır. Kadının evli olduğu başörtüsünden anlaşılmaktadır. Evlilerin başörtüleri oyali ve boncuklu olur. Başlarında “dobbı” denilen bir tür yerel başlık vardır. Dobbılar süslü ve boncuklu olur. Fergana Vadisi dobbısı beyaz olur, üzerinde kuş ve çiçek motifleri bulunur. Bekârlar ise modern giysi giyinirler, başları kapalı olmaz. Giyimde kullanılan motiflerde eskiye göre bir değişiklik olmamasına karşın kullanılan kumaşlarda ve renklerde çeşitliliğin olduğu dikkat çekmektedir. Kostümler daha renkli ve gösterişli bir hal almıştır. Yaşlılar koyu renkli,

gençler ise açık renkli giysi giyinirler. Yaşlılar beyaz başörtü takınmakla birlikte genelde siyah ve mavi renkli kumaşlar tercih ederler. Eskiden siyah “yas” rengi olduğundan yas tutmayanlar haricinde asla giyilmezdi. Ama günümüzde bu gelenekten uzaklaşmış, siyah renk moda olmuş ve artık herkes tarafından giyilir olmuştur. Giyimde kullanılan motifler aynı zamanda binalarda, odalarda, camilerde yani hayatın her yerinde de kullanılmaktadır. Motiflerin köşeleri Kırgız motiflerinde olduğu gibi keskin değil Türkmen motiflerindeki gibi yuvarlaktır.

Özbek giyiminde takı ve aksesuarların önemli bir yeri vardır. Takılar büyük ve gösterişlidir. Boyuna takılan ve bele kadar uzanan zebigerdan, başa takılan tillakaş, bilezik, zıreg (küpe), yüzük, kulağı kapatan gedçek, çapraz olarak boyuna asılan çuntik (çanta), el ve ayak bileğine takılan şıldırak (Harezmi ve Buhara tarzında) aksesuarlardan bir kaçıdır. Gözlere sürme çekilir, ele ve ayağa kına yakılır. Yüze herhangi bir süsleme veya boya yapılmamakla birlikte yüzün değişik yerlerine büyükçe “ben” ve “bitişik, kalın kaş” yapılmaktadır. Gelinler ve yaşlı kadınlar buruna hızma takarlar. Küpeler büyük, yuvarlak, püsküllü, uzun olur. Ortasında taş kullanılır. Yuvarlak olanlara “bal-dak” adı verilir. İçe şifon fistan giyilir. Belden üst kısım vücuda yapışık, etek kısmı geniş, etek uçları fırfırlı, kollarının üst tarafı dar, dirsekten sonrası çok geniş veya yırtmaçla bileğe kadar açık olur. Şifon fistanın üstüne kadife fistan giyilir. Kadife fistan işlemeli olur, tek parça veya üç parça olarak kullanılır. Başörtülerinin uçları püsküllüdür. Alta “lazım” adı verilen şifondan veya atlas kumaştan ağı yukarıda şalvar tarzı dikilmiş bir giysi giyilir. Paçaları lastiklidir.

Amaç: Türkiye’de Türk halk oyunları denildiğinde Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında oynanan halk oyunları anlaşılmaktadır. Ülkemizde çok sayıda devlet, belediye veya özel konservatuarlar, dernekler, müzik bölümleri, halk oyunları bölümleri vardır. Bu konservatuarlarda yer alan ve lisans eğitimi veren “Türk Halk Oyunları” bölümlerinde verilen eğitim repertuarı da Türkiye Cumhuriyeti sınırları ile sınırlıdır. Ancak bir kısmında maalesef Azeri Türkleri ve kısmen Balkan Türklerinin dansları ve müzikleri öğretilmekte, diğer Türk boy ve soylarının gerek dansları gerek müzikleri öğretilmemektedir. Bunun sebebi ise bu dans ve müziklerin bilinmemesidir. Bu şekilde verilen eğitimlerde de bunlar eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Bu çalışmada amacım bu eksikliğe dikkat çekmek, genel olarak da olsa Özbek Türklerine ait dans ve kıyafetleri tanıtmak, bilgi vermek bu eksikliğe dikkat çekmektir. Bu sayede bu eksikliğin giderilmesine bir katkı sunabilmektir.

Kapsam ve Sınırlılık: Çalışma tamamen Özbek dansları ve dans giyimleri ile sınırlıdır. Araştırma bizzat tarafımdan, bugün Kırgızistan sınırları içerisinde bulunan ama nüfus itibarı ile neredeyse tamamını Özbek Türklerinin oluşturduğu Oş şehrinde yapılmıştır. Çalışmanın Özbekistan’da yapılmamasının sebebi Özbekistan’daki yönetim sorunundandır. Oş şehri günümüz Kırgızistan sınırlarında olmakla birlikte ülkenin Özbekistan sınırında yer almakta ve nüfusun neredeyse tamamı Özbeklerden oluşmaktadır. Özbekistan’a giriş ve çıkışlar Özbekler için serbesttir. Şehre tamamen Özbek kültürü hâkimdir. Bu açıdan yapılan çalışma Özbek kültürünü tamamıyla yansıtmaktadır.

Yöntem: Çalışma literatür taraması ve derleme yöntemi ile birebir görüşme tekniği kullanılarak

yapılmıştır. Kaynak kişilerin tamamı Özbek asıllı olup, profesyonel dans veya bale eğitimi almış, devlet sanatçılığı yapan, dans eden, dans öğreten eğitmenler ve araştırmacılardan oluşmaktadır. Bu açıdan elde edilen bulgular doğru ve gerçekçidir.

SONUÇ

Günümüzde sahnelenen ve sahnede oynanan Özbek milli danslarının başlangıcı 1930’lu yıllardır. Bilinen ilk dansçı tamamen Özbek kültüründe yetişmiş olan Ermeni Asıllı “Tamara Hanım”dır.

Farklı milletlerin ve Türk boylarının izleri Özbek danslarında görülmektedir. Bunun sebebi Özbekistan’daki çok ulusluluktur.

Danslarda anlatılmak istenen konular tamamen hareketler ile anlatılmaktadır. Sözle oynanan oyunlarda hareketler ile sözlerin uyumlu olma zorunluluğu vardır. Oyun hareketlerinde Türkiye’deki halk oyunlarında olduğu gibi belirli bir sıralama yoktur. Dans hocası istediği gibi bir kompozisyon ve sıralama ile dansı çıkartır. Aynı müzikle çok farklı dansları izlemek mümkündür.

Özbek milli danslarını genel olarak kadınlar icra eder. Eskiden erkekler hiç dans etmez iken günümüzde erkek dansçılara da rastlanmakla beraber sayıları çok azdır. Kadın – erkek orijinalinde birlikte dans etmezler. Fakat günümüzde karma yani kadın – erkek birlikte oynanılan danslara da rastlanılmaktadır.

Kadın oyunları yavaş, lirik, aheste ve nazlı olurken erkek dansları sert, şiddetli ve hızlıdır. Danslarda oyuncular ellerini asla bir diğer oyuncu ile birleştirmez, tutunmazlar. Grup, düet, solo danslar bulunmaktadır. Köçek tarzı oyunlar görülmektedir.

Köy düğünlerinde kadınlar genellikle daire (büyük def) sazı eşliğinde oynarlar. Kapalı alanlarda ince saz kullanılırken açık alanlarda meydan sazları kullanılmaktadır. Danslarda alet (elde kaşık, mendil gibi) kullanımı çok yaygın değildir.

Geleneksel Özbek giysileri “atlas” kumaştan yapılır ve asla yıkanmaz. Yıkandığında bu kumaş deforme olur ve o elbise bir daha giyilemez. Bununla birlikte bayramlarda ve düğünlerde atlas kumaştan yapılmış milli giysiler gençler tarafından giyilmektedir.

Gelin olan kızlar renkli ve süslü giysiler giyinirler, başları kesinlikle kapalıdır. Evlilerin başörtüleri oyalı ve boncuklu olur. Kadının evli olduğu başörtüsünden anlaşılır. Bekârlar ise modern giysi giyinirler, başları kapalı olmaz.

Yaşlılar koyu renkli, gençler ise açık renkli giysi giyinirler. Yaşlılar beyaz başörtü takınmakla birlikte genelde siyah ve mavi renkli kumaşları tercih ederler. Eskiden siyah “yas” rengi olduğundan yas tutmayanlar haricinde asla giyilmezdi. Günümüzde ise bu gelenekten uzaklaşmış, siyah renk moda olmuş ve herkes tarafından giyilir olmuştur.

Özbek motiflerin köşeleri Kırgız motiflerinde olduğu gibi keskin değil Türkmen motiflerindeki gibi yuvarlaktır.

Özbek giyiminde takılar büyük ve gösterişlidir. Küpeler büyük, yuvarlak, püsküllü, uzun olur ve

ortasında taş kullanılır. Gözlere sürme çekilir, ele ve ayağa kına yakılır. Yüze herhangi bir süsleme veya boya yapılmamakla birlikte yüzün değişik yerlerine büyükçe “ben” ve “bitişik, kalın kaş” yapılmaktadır. Gelinler ve yaşlı kadınlar buruna hızma takarlar.

KAYNAKLAR

KARİMOVA, R., (1979). “Tansı Ansambliya Bahor”, Gafura Gurama Basımevi, Özbekistan – Taşkent, 58-165.

ABTALİYEVA, M., (Kişisel Görüşme, 19.03.2009). 1987, Dans Sanatçısı, Dans Eğitimi Almış, 1989 Özbekistan – Hanabat Doğumlu.

ASKADAVA, A., (Kişisel Görüşme, 19.03.2009). Devlet Sanatçısı, Bale Eğitimi Almış, 1954 Kazakistan – Kustanay Doğumlu.

KURBANOVA, B., (Kişisel Görüşme, 19.03.2009). Devlet Sanatçısı, Dans ve Tiyatro Eğitimi Almış, 1962 Özbekistan – Taşkent Doğumlu.

MAVLANOVA, M., (Kişisel Görüşme, 25.11.2008). Devlet Sanatçısı, Dans Eğitimi Almış, 1960 Kırgızistan – Oş Doğumlu.

TOKTOMATOV, B., (Kişisel Görüşme, 10.01.2009). Milli ve Devlet Sanatçısı, Babur Devlet Özbek Kültür Merkezi Müdürü, 1951 Kırgızistan – Oş Doğumlu.

EKLER

ÖZBEK DANSLARI POZİSYONLARININ ÇİZİMLERİ: *

* Fotokopiler R. KARİMOVA'nın 1979 Taşkent basımlı "Tansı Ansambliya Bahor" kitabının muhtelif sayfalarından alınmıştır.

ÖZBEK DANSLARININ FOTOĞRAFLARI: *

* Fotoğraflar Kırgızistan Oş Şhrinde Özbek dansçılardan tarafımdan çekilmiştir.

Tillakaş

Fistan

Fistan

Zıreg

Tillakaş

Zebigerdan

Çuntik